

ЩОДО ПОНЯТТЯ «МІЖНАРОДНИЙ ПРАВОПОРЯДОК»

Попович К. Б.,

юрисконсульт Юридичної клініки

ДВНЗ «Ужгородського національного університету»

У статті здійснено спробу дослідити та удосконалити визначення змісту поняття «міжнародного правопорядку», його співвідношення з поняттям правопорядку держав. Автор порівнює різні трактування термінів «міжнародного правопорядку», аналізує погляди вітчизняних та зарубіжних дослідників з даного питання, намагається доповнити та поглибити теоретичне значення сучасного міжнародного правопорядку.

Ключові слова: правопорядок, міжнародний правопорядок, правоотносини, міжнародні відносини, правові норми, законність, міжнародна законність.

В статье предпринята попытка исследовать и усовершенствовать определение содержания понятия «международного правопорядка», его соотношения с правопорядком государств. Автор сравнивает разные толкования терминов «международного правопорядка», анализирует взгляды отечественных и иностранных исследователей по данному вопросу, пытается дополнить и расширить теоретическое значение современного международного правопорядка.

Ключевые слова: правопорядок, международный правопорядок, правоотношения, международные отношения, правовые нормы, законность, международная законность.

In the article made an attempt to research and improve the definition of the term “international legal order”, its relation to legal order of the states. The author compares the different interpretations of the term “international legal order”, analysis the views of domestic and foreign researchers on this subject, tries to complement and develop the theoretical consequence contemporary international legal order.

Keywords: legal order, international legal order, legal relations, international relations, rule of law, legality, international legality.

Характерною особливістю сучасності є прагнення світового співтовариства до більш якісного розвитку відносин між усіма державами, що можливий завдяки дотриманню принципів мирного співіснування. Ефективність реалізації таких принципів підвищується за умов універсалізації та глобалізації міждержавних відносин, формуванню єдиних економічних, правових та інформаційних просторів, уніфікації підходів до збереження та забезпечення основних прав і свобод людини та громадянина. Раціональне досягнення таких цілей можливе лише на загальноцивілізаційній ціннісній основі та, вони, передусім, неухильно повинні бути побудовані на принципах верховенства права. Дотримання правових приписів сприяє досягненню правопорядку у відносинах всіх учасників міжнародного життя.

Найважливішим фактором, що зумовлює необхідність формування міжнародного правопорядку та його подальшого зміцнення, виступає вирішення глобальних проблем, яке можливе лише при взаємній домовленості та співпраці різних держав, чим і зумовлюється підвищений інтерес до розробки нових методів та засобів підтримки і захисту правопорядку на нашій планеті.

Метою статті є дослідження теоретико-правових аспектів визначення та розкриття змісту поняття міжнародного правопорядку як юридичної категорії, аналіз різноманітних підходів до розуміння міжнародного правопорядку як основи раціонального існування та функціонування сучасного міжнародного співтовариства.

На сучасному етапі в теорії права приділяється недостатньо уваги з боку науковців-юристів щодо вивчення та дослідження поняття міжнародного правопорядку, тому доцільним та досить актуальним,

на нашу думку, буде спроба виокремити та дослідити нове бачення щодо тлумачення цього поняття. Серед сучасних вітчизняних вчених, що у своїх дослідженнях згадують про поняття міжнародного правопорядку, можна виокремити таких науковців як М.О. Баймуратов, О.В. Беглий, А.В. Василенко, О.Л. Копиленко, Ю.В. Чайковський, М.Х. Ялі. Серед зарубіжних науковців можна виділити таких дослідників з даної проблематики як Л.П. Ануфрієва, М.Л. Ентін, В.І. Євінтов, Б. Кінгсбурі, І.І. Лукашук, А.П. Мовчан, Ю.А. Решетов, Д.М. Терьохін, Н.Е. Тюріна, М.О. Ушаков, І.К. Шаов та ін.

Неоднозначність та багатосторонність характеру розуміння поняття міжнародного правопорядку даними вченими-дослідниками зумовлює необхідність подальшого аналізу та удосконалення досліджуваної категорії.

Для правильного визначення та розуміння поняття міжнародного правопорядку необхідно в першу чергу дослідити трактування поняття самого правопорядку, як основи нормального, організованого та стабільного існування, функціонування та розвитку суспільства в цілому.

Сучасне суспільство – це складний соціальний організм, що розвивається. Для ефективного врегулювання, раціонального розвитку суспільних відносин та недопущення різного роду розбіжностей, необхідний певний порядок з відповідними правовими умовами. Для цього і формується правопорядок, який включає два основні терміни: право і порядок. Порядок – це гармонійний, передбачуваний, впорядкований, організований стан чого-небудь. Право та його загальнолюдські сутнісні якості виступає одним із факторів, що зумовлюють можливість становлення та розвитку правопорядку. Право як сукупність або

система загальнодержавних, встановлених та законодавчо закріплених правових норм (правил поведінки), що повинні врегульовувати суспільні відносини, необхідне для формування та підтримки системності, організованості та впорядкованості суспільства. Як структурний елемент, право опосередковує порядок, що виникає чи розвивається всередині суспільства, перетворюючи його в правопорядок.

Думки різних теоретиків-дослідників, таких як С.С. Алексєєв, П.М. Рабінович, Г.Г. Арутюнян, В.В. Лемак, П.П. Шляхтун, у визначенні правопорядку як феномену в теорії права співпадають у тому, що правовий порядок – це певний стан суспільних відносин, який врегульований нормами права та формується на умовах законності. Російські вчені, такі як Ю.А. Дмитрієв, І.Ф. Казьмін, В.В. Лазарєв, розглядають правопорядок як «процес дотримання, виконання, використання та застосування законів та підзаконних актів, результат втілення законності в реальні суспільні відносини» [1, С.262].

Російський вчений В.Н. Хропанюк відокремлює правопорядок в певну систему суспільних відносин, яка встановлюється в результаті точного та повного здійснення приписів правових норм усіма суб'єктами права [2, С.349].

Аналізуючи твердження окремих авторів, можна визначити, що *правапорядок (або правовий порядок)* – це стан або результат урегульованості/впорядкованості суспільних відносин, що існують в умовах законності та забезпечені нормами права (визначеними правилами поведінки), які впливають на формування, зміну чи розвиток таких відносин.

Правапорядок – це системне дотримання нормативно-правових приписів усіма суб'єктами права, оскільки зловживання, нехтування нормами права в обов'язковому порядку призводить до правопорушення, що є джерелом для розвитку хаосу, свавілля, анархії, безладдя в державі та в суспільстві. В основі правопорядку повинна бути закладена лише правомірна, передбачена та сформована на основі приписів права поведінка його суб'єктів.

Правомірна поведінка суб'єктів права, тобто така поведінка, яка врегульована нормами права та завдяки якій досягається мета правового регулювання і складає зміст правопорядку [2, С.349]. Фактичні взаємовідносини суб'єктів, не засновані на дотриманні норм права, а тим більше неправомірні, порушуючи потреби правових норм, знаходяться за рамками правопорядку.

Положення загальної теорії права у дослідженні різних підходів щодо тлумачення поняття правового порядку можна застосувати також до поняття міжнародного правопорядку, з урахуванням, зрозуміло, специфіки суб'єктів міжнародного правопорядку, координаційного шляху створення міжнародно-правових норм, своєрідності методів примусу для дотримання таких норм у випадку їх порушення і т.п.

У теоретико-правовій науці нема єдиного підходу щодо визначення поняття міжнародного правопорядку,

але мають місце погляди, на які слід звернути уваги при вивченні та аналізі даної категорії.

Оскільки міжнародне право формується на договірних засадах та принципах, то суб'єктами міжнародного правопорядку виступають учасники цих договірних зобов'язань, що несуть відповідальність за їх недотримання та невиконання. Таку думку поділяє також Н.С. Тюріна, вказуючи на те, що «міжнародний правопорядок служить для досягнення цілей, що закладені в нормах права. Серед них першочергове значення мають ті, які закріплені в загальноновизнаних принципах міжнародного права. Засобом їхнього досягнення є реалізація інших цілей, неімперативних – договірних чи звичаєвих норм» [3, С.18].

Російські дослідники М.О. Ушаков та М.Л. Ентін розуміють під міжнародним правовим порядком сукупність правовідносин, які складаються у відповідності до норм і розпоряджень міжнародного права, зокрема, і, особливо, відповідно до розпоряджень основних загальноновизнаних його принципів, - норм, що мають імперативний характер загальнообов'язкового права (*jus cogens*) [4, С.83].

Порядок відносин між суверенними національними державами А.В. Василенко називає ядром сучасного міжнародного правопорядку [5, С.4].

Російський вчений І.І. Лукашук інтерпретує міжнародний правопорядок як «результат впорядкування системи міжнародних відносин» [6, С.17]. Д.М. Терьохін у своєму дисертаційному дослідженні «Охрана международного правопорядка как функция современного Российского государства», даючи визначення поняттю «міжнародний правопорядок» також дотримується думки щодо існування урегульованості міжнародних відносин нормами міжнародного права, та визначає міжнародний правопорядок як реально існуючу впорядкованість відносин між державами, що функціонально розвивається та заснована на системі джерел міжнародного права з можливістю використання як міждержавних, так і внутрішньодержавних механізмів та інститутів забезпечення [7]. Його думку розділяє також А.П. Мовчан, який зазначає, що стосовно міжнародного співтовариства держав поняття «порядок» повинно відповідати загальнолюдським уявленням, що склалися і, відповідно, означати певний порядок у відносинах між державами, передбачений і встановлений міжнародним правом [8, С.7]. Сучасний міжнародний правопорядок, на думку А.П. Мовчана, – це порядок відносин, який в цілому втілює інтереси міжнародного співтовариства держав і встановлюється на основі принципів та норм діючого міжнародного права, має за мету забезпечення нормальних миролюбних та дружніх відносин і співпраці між усіма державами незалежно від політичних, економічних, соціальних систем та рівня їхнього розвитку [9, С.25].

З вищевказаного можна побачити, що науковці у своїх підходах до визначення поняття міжнародного правопорядку погоджуються у тому, що обов'язковими елементами правопорядку повинні

бути *міжнародно-правові відносини та норми*, що врегульовують та впорядковують такі відносини.

Вітчизняний дослідник М.О. Баймуратов розглядає міжнародний правопорядок як певну модель функціонування міжнародного співтовариства, що має своєю основною метою стабільне, продуктивне і безконфліктне їх співіснування на міжнародній арені за допомогою певних інструментів (держав, міжнародного права, міжнародних інституцій і т.д.), а це безпосередньо обумовлює позитивний вплив міжнародного правопорядку на існування та функціонування правової та демократичної держави [10].

Слушним, на нашу думку, є твердження Ю.В. Чайковського, що в основі міжнародного правового порядку лежать: погоджені міжнародним співтовариством права та основні свободи людини і громадянина, а також інші правила, що регулюють стосунки між суб'єктами міжнародного співтовариства (зокрема, державами) і прийняті, у вигляді звичаїв або багатосторонніх міжнародних угод; стандарти, що встановлені двосторонніми або багатосторонніми угодами, що регулюють взаємодію між державами, або принципи врегулювання суперечок, що виникають між ними; норми міжнародного права, що регулюють стосунки між державами і іншими суб'єктами, що становлять міжнародне співтовариство, як в мирний час, так і під час війни [11, С.4].

Тлумачення міжнародного правопорядку з боку вищевказаних вітчизняних науковців (М.О. Баймуратов, Ю.В. Чайковський) дають змогу визначити обов'язкову наявність в даній категорії *учасників відносин*, що виникають в процесі міжнародного співробітництва. На нашу думку, учасниками міжнародного правопорядку можуть бути суб'єкти, які володіють міжнародною правосуб'єктністю в повному об'ємі, або які володіють лише правоздатністю, дієздатністю та деліктоздатністю чи мають специфічний правовий статус в міжнародних відносинах. Тобто, учасниками міжнародного правопорядку можуть бути держави, нації, міжнародні організації (урядові та неурядові), державоподібні утворення, організаційні угруповання та союзи, фізичні особи, транснаціональні компанії і т.п.

На думку Ю.А. Решетова, міжнародний правопорядок – це міжнародне право в дії, ефективне здійснення його принципів та норм [12, С.97]. З цим не можна не погодитись, але дане визначення не дає вичерпного уявлення про міжнародний правопорядок як поняття та явище.

Російський науковець І.К. Шаов дотримується інтерпретації поняття міжнародного правопорядку як впорядкованої системи міжнародних правовідносин на основі принципів та норм міжнародного права. Також він визначає міжнародний правопорядок як практичну реалізацію міжнародного права, що має за мету захист загальних інтересів світового співтовариства та, передусім, всього всезагального миру та міжнародної безпеки [13].

О.Л. Копиленко, Ю.І. Римаренко, Л.І. Мозговий

підтримують думку щодо системності міжнародно-правових відносин у визначенні поняття міжнародного правопорядку, а також стверджують, що дана система «покликана надати спільноті держав структурну стійкість на основі цілей та принципів міжнародного права» [14, С.373].

Тобто, міжнародний правопорядок розглядають також як систему міжнародно-правових відносин, що формується на основі норм міжнародного права співтовариством держав, які мають за мету досягнення цілей закладених в цих нормах.

Деякі вчені (С.С. Алексєєв, П.М. Рабінович, Н.С. Тюріна) при дослідженні поняття правопорядку включають у своє визначення таку правову категорію як законність і визначають правопорядок як реалізацію правових норм, яка можлива лише за умов законності. Не можна не погодитись з даним твердженням, оскільки порядок не може існувати без режиму дотримання правових приписів. Якщо законність – це режим або процес неухильного дотримання та виконання законів, то правопорядок – це результат дії, реалізація самого процесу законності.

Так само і міжнародний правопорядок не може існувати без дотримання та виконання правових норм, тобто без режиму *законності*, що формується міжнародною спільнотою. Міжнародна законність, на думку Н.С. Тюріної, знаходить своє конкретне втілення в договірних та звичаєвих нормах, які є юридично обов'язковими для учасників міжнародних відносин, що ними регулюються [3, С.19], тому недотримання таких норм призводить до порушення правопорядку та слугує розвитку різних негативних явищ. Таким чином, має місце думка щодо взаємозалежності правопорядку та законності.

Враховуючи різні погляди вчених при дослідженні поняття міжнародного правопорядку, можна виокремити основні елементи, що формують міжнародний правопорядок як правову категорію: *міжнародні відносини*, що засновані та існують на принципі верховенства права, *міжнародно-правові норми*, що формуються *суб'єктами* правовідносин на міжнародному рівні та *міжнародна законність*.

Підсумовуючи вищевказане та аналізуючи різні погляди науковців щодо тлумачення поняття міжнародного правопорядку можна спробувати дати визначення даній правовій категорії.

Для більш точного розуміння поняття міжнародного правопорядку необхідно враховувати наступні елементи:

- міжнародний правопорядок – це стан впорядкованості та організованості міжнародних відносин. Тобто він обов'язково повинен будуватися організовано, на умовах погодження та домовленостей у процесі міжнародного співробітництва;
- міжнародний правопорядок – це також результат діяльності, в даному випадку – врегулювання відносин за допомогою формування певних правил поведінки;
- обов'язкова наявність правових приписів. Ство-

рення правових норм необхідне для врегулювання відносин, що виникають у процесі співробітництва суб'єктів міжнародного права;

- елементом міжнародного правопорядку є наявність міжнародних відносин, для врегулювання яких повинні діяти правила поведінки;
- наявність суб'єктів, які є учасниками міжнародних правовідносин та тим чи іншим чином впливають на стан міжнародного правопорядку;
- законність як передумова ефективного існування міжнародного правопорядку.

Отже, міжнародний правопорядок – це стан або результат впорядкованості відносин, що виникають, існують, змінюються чи розвиваються при співробітництві учасників міжнародного права, які повинні в умовах законності дотримуватися міжнародно-правових приписів, що формуються для врегулювання відносин між даними суб'єктами та досягнення цілей, що в них закладаються.

Міжнародний правопорядок як позитивне явище в житті світового співтовариства потребує постійної підтримки та захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Общая теория права: Учебник для юридических вузов / Ю.А. Дмитриев, И.Ф. Казьмин, В.В. Лазарев и др.; Под общей ред. А.С. Пиголкина. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 1996. – 384 с.
2. Хропанюк В.Н. Теория государства и права. Учебное пособие для высших учебных заведений / Под. ред. профессора В.Г. Стрекозова. – М.: 2000. – 381 с.
3. Тюрина Н.Е. Международный правопорядок. Казань, 1991. - 90 с.
4. Ушаков Н.А., Энтин М.Л. Современный международный правопорядок // Международный порядок: политико-правовые аспекты / Под ред. Г.Х. Шахназарова. - М.: Наука, 1986.- 232 с.
5. Василенко А.В. Стратегия международного обеспечения миропорядка // Вестник Киевского университета: Международные отношения и международное право. – 1984. – Вып. 18
6. Лукашук И.И. Международно-правовое регулирование международных отношений / И.И. Лукашук. – М.: Международные отношения, 1995. – 173 с.
7. Терехин Д.В. Охрана международного правопорядка как функция современного Российского государства : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 Н. Новгород, 2006. - 266 с.
8. Мовчан А.П. Международный правопорядок / А.П. Мовчан. – М.: Институт государства и права РАН, 1996. – 103 с.
9. Мовчан А.П. Вклад ООН в укрепление международного правопорядка (к 40-летию ООН) // Правоведение. – 1985. - №6. – С.21-31
10. Баймуратов М.О. Міжнародний правопорядок та його роль у функціонуванні правової демократичної державності: теоретичні підходи / М.О. Баймуратов: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_pr/2009_2/18.pdf
11. Чайковский Ю.В. Держава і міжнародний правопорядок // Часопис Національного університету «Острозька академія». Право. – 2011. - №2(4). – С.1-12
12. Решетов Ю.А. Современный международный правопорядок // Сов. ежегодник. межд. права. 1986. - М.: Наука, 1987. – С. 97-106
13. Шаов И.К. Международный правопорядок и пути его совершенствования: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность: 12.00.10 Международное право; Европейское право / И. К. Шаов ; Науч. рук. А. Х. Абашидзе. - М., 2004. - 20 с.
14. Копиленко О.Л. Правознавство: навч. посібник / Копиленко О. Л., Римаренко Ю. І., Мозговий Л. І. та ін. – К.: ВД «Професіонал», 2007. – 400 с.